

РІДНИЙ КРАЙ

Українська часопись, виходить у Києві що-тижня.

1908 р.

Число 12.

30 Березня.

Передплата приймається у Києві, в конторі „Рідного Краю“, на Маріїнсько-Благовіщенській ул., № 97.

Передплата від 1го Січня до кінця року 4 карб., з пересилкою; окреме число 8 к. Заграницю 6 карб. Окремі числа за границею по 10 коп., на вокзалах залізниць по 10 коп.

За переміну адреси треба платити 20 коп

За оповіщення в „Рідному Краю“ після тексту треба платити за один рядок (стрічку) колонки петита 15 коп. Спереду тексту плата вдвоє, за поміщення оповістки вдруге, втретє—дешевше.

Листи і рукописи треба засилати по адресі: Київ, редакція „Рідного Краю“, Маріїнсько-Благовіщенська улица, № 97.

Рукописи мають бути написані правописом „Рідного Краю“ і тільки з одного боку листа.

По потреби, редакція скорочуватиме і виправлятиме рукописи.

До кожної рукописі має бути приложено підпис авторовий і його адреса.

Не прийняті до „Рідного Краю“ праці вертаються авторам за їх кошт, а як не будуть взяті з редакції 2 місяці, то знищуються.

Вірші й інші дрібні речі не вертаються зовсім.

Зміст: Що нас об'єднає. Державна Дума. Вісті. На Вкраїні. Вірш—Г. Устименко. Вірш—П. Гай. Перерід (нарис) (кінець)—А. Кащенко. Вірш—А. Хвиля-Граї. Вірш—П. Гай. Бібліографія. Українське слово й мистецтво. Роковини Шевченкові в Сибірі. Галицькі крайові справи (кінець). Дописи. Листи до редакції. Оповідки.

З сим. 12-м, числом кінчається строк передплати за першу чверть року (на 1 карб.)

ОТВЕРТА ПОДПИСКА

на 1908 годъ.

на ежемѣсячный журналъ Черниговскаго Губернскаго Земства.

ЗЕМСКІЙ ЗБОРНИКЪ

ЧЕРНИГОВСКОЙ ГУБЕРНИИ.

Подписная цѣна съ пересылкою на годъ три рубля.

До справи

збудовання пам'ятника Т. Г. Шевченкові в Києві.

Приставши до справи збудовання пам'ятника найславнішому українському поетові Тарасу Григоровичу Шевченкові, Полтавська Земська Управа з належного дозволу збирає по всій Росії кошти на цей пам'ятник. Оголошуючи сю святу для українського народу справу, Полтавська Губерська Земська Управа сподівається, що і духовні сини України, і цінителі високого й прекрасного, взявши в ній участь своїми, хоть би й дрібними жертвами, допоможуть поставити в осередкові України—Київ—пам'ятник, достойний великого народного поета. Кошти на пам'ятник збирає Полтавська Губерська Земська Управа безпосередно, а також через громадські просвітні інституції і через довірених приватних людей.

Видавництво „Український Учитель“:

В. Грінченко.

ПРО КНИГИ.

Як їх вигадано друкувати. ♦ ЦІНА 10 коп.

Продається в усіх кращих книгарнях на Україні.

Що нас об'єднає?

Не багато в нас є тих огнищ, чи огників, що світять українським мандрівцям на шляху просвітно-громадської та письменної праці біля української національної справи. Можна, мовляв, по пальцях перелічить ті українські товариства, що змогли здобути собі право зватися не тим страшним іменем безправного, заборонного „сообщества“, а законеного „Товариства“, як наші Просвіти, наукове товариство, та клуби; ще либонь менше — нас, признаних, управнених каганчиків друкованого слова, — отого слова, що стоїть „на сторожі“ великої справи, а має таке хистке, таке непевне становище, посеред запеклої та ревної ненависти ворогів і холодної та млявої „прихильності“ друзів!... Мало, надто мало нас!... скільки? ось у цім році стає всього на 5 пальців однієї руки, коли почати лічить ті „вогнища“ нашої періодичної української печаті, що таки упорливо держаться, на перекір ворожим і своїм стихіям! Коли-ж нас так мало, — і наших товариств, і наших органів печаті, — то тим потрібніше єднатися хоч на яку годину, під час пильнішої потреби, біля якої поважної справи, близької, дорогої всім нам.

Слід би єднатися; що „в поєднанню сила“ — се вже така притерта правда, що її не хочеться й проказувать... Річ може бути хіба про те, чи починалася вже в нас мова про поєднання? чи кликав нас хто з'особна, за для якоїсь чергової живої справи? Щось не пригадаємо...

Мов-би десь хтось говорив, що слід-би нашим Просвітам загалом вдатися до Державної Думи, вимагаючи для наших шкіл української мови. Але цей гомін був десь поза лаштунками, — писаним словом не обізвася, взагалі ніякої виразної форми собі не добрав.

Була дорада д. Дмитрієва про те, щоб наші Просвіти взяли на себе почин згуртувати представниць нашого жіноцтва для обміркування жіночої справи перед загальним все-російським жіночим з'їздом. Може, й ще були які доради, але це були думки поодиноких людей.

Аж ось трапилось нам почути поклик вже від одної з Просвіт наших, — що кличе і всі Просвіти українські, і часописі наші, до об'єднання біля однієї чергової справи. Се власне обізвалася з таким покликом Просвіта чернігівська.

Щож-то за така надто для нас поважна справа, що має обєднати нас, не звичних до поєднання?

Чернігівська Просвіта розіслала запрохальні листи і кличе нас всіх до поєднання біля справи — святкування юбілею гр. Л. Толстого! (досягнення ним 80-ти літ.) Вона кличе до цього святкування „всі українські просвітні інституції — України, Галичини, Буковини й Америки“.

Надзвичайно здивувались ми, одержавши такий заклик!

Та невже-ж для загального поєднання всіх наших просвітних сил — нема пильнішої справи, ніж святкування 80-ліття графа Льва Николаєвича?

Нехай йому бог дає ще безмірно довше втішатися життям і тим великим, рідкостним тепер, щастям, — що він ним так хвалиться в своєму остатньому листі; — але-ж чи нема в нас клопотів за відродження нашого народу, за права його мови, за поліпшення його становища? Коли-ж спинятися на справі, звязаній з іменем письменника, то хіба ми не маємо на черзі своєї такої справи, негайної, болючої, — справи постановлення народного пам'ятника нашому Кобзареві, нашому національному речникові? Чи не подобніше було-б кликати до поєднання біля цієї справи?

Скажуть, — уже й говорено*), — що справа святкування юбілею Толстого теж і наша справа, бо, „как ні как“, а Україна звязана з життям Росії, і те, що має вагу для Великої Росії, — важливе теж „і для Бѣлой, і для Малой Росії“.

Ми не будемо спинятися над тим, що дав Толстой своїм толстовством всій Росії, бо се завело-б нас далеко. На се є різні погляди, — між ними й дуже «еретичні», такі, що бачуть в постаті «великого учителя землі русскої» — більше тіні, ніж світла.

Але які-б не були ті погляди, невже справді культ Толстого повинен бути *першою* метою, що має обєднати коло себе всі органи української народно-просвітної праці; на обох половинах землі, — старого й нового світу?

Невже ми не станемо „однодушно, одностайно“ коло якоїсь ближчої, святішої нашої справи, — коли вже переможемо свою натуру, таку важку до спілки, до поєднання?

*) Професором Перетцем в київськ. Науков. Товаристві (див. відділ „Слово й мистецтво“).

Державна Дума.

Засідання 20-го Березня.

(Дрібні законопроекти. Виключення Пурішкевича з Думи на одно засідання).

Після оповіщення про біжучі справи, Дума прийняла п'ять дрібних законопроектів і передала їх у Державну Раду.

На черзі було розглядання законопроекту про те, щоб уряд два роки не вертав земствам тих надомов, що набралися на селянських надільних землях до 1 січня 1904 року.

Фінансова комісія Думи стояла за цей законопроект, але Дума стала в оборону земства і одкинула законопроект. Це Дума вперше відкинула міністерський законопроект, ухвалений комісією.

Далі був доклад фінансової комісії про державні податки від 1908-го до 1910-го року в Сібірських губерніях.

Сібірські депутати доказували Думі, що не можна побільшувати податки в Сібірі, бо сібірський люд і до сього часу не оправився од неврожаю та японської війни.

Праві депутати доказували, що сібірське селянство заможніше від російського і домагалися, щоб податки в Сібірі було збільшено. Більшістю всіх проти кадетів, польського кола і лівих Дума постановила читати законопроект по статтях. Після читання, Дума признала законопроект дуже пильним і передала його в редакційну комісію.

Далі Дума перейшла до обміркування законопроекту, внесеного 94-ма послами, про асигновку за 1908 рік з розпису синоду 4,003,740 карб. на плату учителям у церковних школах і на збудування нових церковних шкіл.

Докладчиком виступав єпископ Евлогій. В своїм докладі він доказував, що і духовні школи багато значать, що духовенство багато працює на користь просвіти народної і що народ має велику увагу до духовних шкіл.

Ізвольський, обер-прокурор синоду, зазначив, що церковні школи ідуть на зустріч національній потребі і тому слід про те дбати, щоб вони стали ближче до життя, а це можливо тоді, коли церковні школи матимуть більшу грошову допомогу. Але сей-ж пори вони брали дуже мало, від „церков і монастирів“. Коли країна напружує всі свої сили на боротьбу з темнотою, то треба радіти одному вогникові просвіти, не зважаючи на те, що його засвітять.

Пурішкевич, доказуючи, що справа з асигнування коштів на церковні школи негайна, хотів сказати якісь слова із листування Блудова.

Предсідатель Думи радить йому говорити

тільки про те, що приходить до самої суті діла Пурішкевич, не вважаючи на пораду Предсідателя, одкрив книгу і почав читати. Предсідатель не дозволив цього робити. Тоді Пурішкевич збіг з трибуни і почав кричати:—„Ви предсідатель лівої партії, ви не дозволите мені говорити,—це насильство над депутатом, насильство над представником правої партії!“.

Починається галас. З лівого боку і з центру кричать: „Вон!“ „Геть!“ Предсідатель дзвонить і коли всі трохи втихомирилися, то говорить Пурішкевич: Я Вас застерігаю... Пурішкевич відмовляє:—Застерігайте скільки хочете!—Знову починається галас. Кінчається тим, що Предсідатель радить виключити Пурішкевича на одно засідання. Проти цього голосув тільки незначна частина правих. Пурішкевич вийшов з Думи; за ним вийшла й частина правих.

На голосуванні, Дума більшістю голосів постановила передати законопроект про духовні школи в комісію.

Засідання 22-го Березня.

(Обміркування рахунку синодського).

Ісвалевський, докладчик бюджетної комісії, розглянувши докладно обрахунки духовного відомства, порадив Думі перейти до чергових справ з таким відсловом: Комісія признає потрібним: 1) Щоб грошові трати духовного відомства ревизувались державним контролем. 2) Щоб ті гроші, що осталися в духовнім відомстві не витраченими,—повертались в державне казначейство. 3) Щоб при рахунках синодських подавались точні відомості про особливі синодові кошти; щоб оклади архиєреїв були рівномірні і разом з тим, щоб від різних монастирських прибутків відчислялась частина на потреби церков і духовенства; зазначаючи те все, Дума переходить до обміркування розпису синодської по окремих статтях.

Ізвольський, обер-прокурор синода, в своїй довгій промові доказував безпідставність такої доради бюджетної комісії і рішуче став на оборону урядово-священницького і економічного стану церкви.

Єпископ Евлогій проводив ті самі думки, що й Ізвольський, висловлюючись проти поради бюджетної комісії.

В оборону формули виступили ка-дети, та октябристи, що внесли свої поправки.

Праві депутати приєдналися до формули октябристів. Голосуванням Дума прийняла формулу бюджетної комісії з поправками октябристів і кадетів.

В числі біжучих справ оповіщається про внесення правими депутатами заяви проти поведіння предсідателя на минулім засіданні.

Засідання 24-го Березня.

(Обміркування законопроекту про збудування Амурської залізниці).

З початку засідання Дума зтвердила кілька дрібних законопроектів і потім перейшла до обміркування урядового законопроекту про збудування Амурської залізниці.

Докладчики од імени комісії по державній обороні, Марков і Савич, висловились, що амурську залізницю неодмінно треба провести, бо вона має вагу для різних потреб державних. Савич вніс формулу переходу до чергових справ од імени октябристів; у тій формулі висловлюється надія, що міністерство обережно вибиратиме людей для збудування залізниці і дбатиме про те, щоб на роботі були тільки російські робітники і сапюрне-залізничне військо, а над усім постановлено буде найкращий контроль.

Шауфус, міністр дорог, у довгій промові значив велику потребу Амурської залізниці і на останку сказав, що Дума, признавши потрібним збудувати Амурську залізницю, виконає справу великої державної мудрости.

Поліванов, представник военного відомства, говорив про велику потребу Амурської залізниці для військових справ російської держави.

Далі почались суперечки між депутатами. Ка-дети висловлювались *проти* збудування Амурської залізниці, бо, мовляв, не можна тратити на неї 360 мільйонів карбованців,—це припинить народню освіту, одхилить робітниче питання і т. и.

Октябристи й праві депутати висловлювались за збудування Амурської залізниці, говорячи, що коли її не буде збудовано, то від Росії одберуть східний Сибір. До тих, що бажали збудування залізниці, пристали і депутати сибіряки. Чілкін (соц-демократ з Амурського краю) у своїй промові говорив про те, що Амурська залізниця буде допомагати просвітному та економічному розвитку і буде користна для загального миру.

Далі суперечки відложено на друге засідання.

ВІСТІ.

♦♦ Царська грамота про розпуск сьогочасного чергового сойму в Фінляндії і про скликання нового сойму: „З Божої ласки ми, Николай другий, імператор і самодержець всеросійський, царь польський, великий князь фінляндський і инш. і инш. об'являємо всім нашим вірним підданцям у Великім князівстві Фінляндським: звелівши сього числа учинити нові вибори соймових депутатів, признали Ми за краще розпустити теперішній черговий Сойм 24-го Березня біжучого року і скликати, на підставі 18 параграфа, зтвер-

женого нами 7-го липня 1906 року, новий сойм 1-го серпня 1908 року, в городі Гельсінгфорсі; а тому всім особам, що будуть вибрані в соймові депутати, слід прибути у визначений час в город Гельсінгфорс для виконання своїх обов'язків на підставі сеймового статуту“.

На первотворі власною Його Імператорсько Величності рукою написано „НИКОЛАЙ“.

♦♦ Міністерський циркуляр про ходаків. Головний уряд землеробства розіслав циркуляр губернаторам; в тому циркулярі міністр Васильчиков прохає роз'яснити землеустроїтельним комісіям, селянському урядові і всій місцевій людності, що льготна одправка ходаків на Сибір припиняється до осені,—доки будуть заготовлені нові участки землі.

♦♦ Міністерські брошури й циркуляр. Міністерство внутрішніх справ розіслало в губернські присудствія велику силу друкованих брошур: „Хуторское разселение и земельная собственность по закону 9 Ноября 1906 года“. Цю брошуру дармо роздаватимуть селянам. Разом з цим міністерство окремим циркуляром рекомендує ширити поміж людьми думку про незайманність земельної власности; земським начальникам та справникам доручається вести з селянами розмови в сьому напрямку.

♦♦ Наказ головного тюремного управління. Головний тюремний уряд загадав губернаторам тобольської, томської, енісейської, іркутської, в'ятської, архангельської та вологодської губерній пильно стежити за тим, щоб місцева адміністрація точно виконувала накази про засланців. Найбільшу увагу тюремний уряд радить звертати на той параграф наказу, де говориться, що засланцям не вільно видати хоч-би на короткий час місце свого заслання. Хто провиниться в цьому, того слід садовити в тюрму на три місяці.

♦♦ Торгово-промисловий з'їзд. В Петербурзі мав відбутись торгово-промисловий з'їзд. У програм з'їзду поставлено такі справи: торгова політика Росії та Персії, охорона законом торгівлі й промисловості, гірнична промисловість на півдні російської держави, і багато инших. З'їзд мав скінчитись 30-го березня.

♦♦ З'їзд представників печаті з приводу ювілею Толстого. Редакторів-видавців Федорову міністерство внутрішніх справ дозволило скликати в Петербурзі всеросійський делегатський з'їзд представників печаті, для обміркування справи святкування ювілею Толстого.

♦♦ Переселення старовірів на Сибір. 1907 році до головного уряду хліборобства дійшли відомості про те, що старовіри бажать переселитися на Сибір. Тоді було виражено, за допомогою

головного уряду, на Далекий Схід гурт повномочних од загально-російського з'їзду старовірів, щоб вони обдвинулись гулящу землею. Між ними були і старовіри заграничні. Старовірські ходоки записали на себе 6,000 наділів (коло ста тисяч десятин) і прохали Царського дозволу на те, щоб старовірам було вільно повернутися в Росію. Царський дозвіл вийшов 13 березня і тепер мають повернутись з-за границі 100 тисяч старовірів, що оселяться в Сибірі, в Амурському краю.

♦♦ **Подоходний податок.** Московський біржовий комітет готує записку для внесення в Думу про потребу заведення подоходного податку, пом'якшення косвенних податків і утворення Думського контролю над державними фінансами.

♦♦ **Закриття єврейського „Ето“.** Єврейська територіальна організація (з початкових букв слів складалася й назва *Е-т-о*)—закрито по міністерському наказу. Спілка ця була в законена в Варшаві; головний її уряд знаходився на цей час в Києві. Закрито і головну спілку, і її відділи.

На Вкраїні.

♦♦ **Міністерська догана.** Міністр народної освіти, Шварц, висловив догану приват-доценту ново-російського університету, Ол. Грушевському, за читання лекцій українською мовою. Крім того міністр нагадує, що коли таке трапляється друге, то Грушевського буде скинуто з професорської посади.

♦♦ **„Клуб русских націоналистов“.** Недавно у Києві затверджено статут „Клуба русских націоналистов“. Ця нова політична спілка має таке завдання: дбати про те, щоб нікому не вважалась ніяка автономія; до сього клуб каже, що віденно західний край—є спокон-віку широросійський край і в ньому є тільки один народ—русский; що ніякого малоруського чи українсько-руського народу нема, бо є тільки південно-російський просток, єдиного російського народу; що український рух—шкідливий і не має під собою міцного ґрунту. Отже найголовніше й найперше завдання клубу—це „боротьба з польським натиском і з українофільством, силами самої-ж України“. Клуб має право заводити свої відділи в межах південно-східного краю і в Полтавщині та Чернігівщині.

На чолі сього клубу стоять—Савенко, Рєва, професор Флоринський, протоієрей Прозоров і інші.

♦♦ **Оштрахування голови „Одеської Просвіти“.** З постанови одеського генерал-губернатора, голову одеської „Просвіти“, М. Комарова, оштраховано на 100 карб., за те, що він не по-

дав чиновникові, присланному на збори, відомостів про особ, що мали говорити на зборах, і вступив з чиновником у суперечку.

♦♦ **Учительський інститут в Києві.** Попечитель Київської шкільної округи вдався до городського голови, вказуючи на те, що в Київській шкільній окрузі єсть один тільки учительський інститут, в Глухові, і що сього мало, бо Глухівський Інститут випускає на рік всього 26, або 30 учителів, а для городських шкіл їх треба куди більше. Через се попечитель, бажаючи заснувати учительський інститут в Києві, вдався до городської управи, щоб вона дала учасок городської землі од 3 до 5 десятин та додала й своїх коштів на збудування інституту.

♦♦ **Природничий сільсько-господарський музей.** Київське товариство любителів природи поставило одкрити в Києві природничий та сільсько-господарський музей і з цією метою вдалось до начальника краю з проханням, щоб під будинок цього музею було одведено учасок інженерської землі.

♦♦ **Припинення „Світової Зірниці“.** Видання тижневика „Світова Зірниця“ припинилося, бо редактор занедужав і виїхав до Варшави, для операції. Коли редактор повернеться, то часопис знову почне виходити.

♦♦ **Нагорода за паліїв.** Полтавське губернське земське зібрання зробило (в 1906 р.) постанову видавати нагороду тим, що будуть ловити паліїв. Тепер Полтавська повітова земська управа одержала од губернської 300 карб., що мають бути віддані двом селянам і одній селянці за те, що вони піймали паліїв. Одному з них буде видано 100 карб., другому 75 карб., а жінці 125 карб.

♦♦ **Оштрахування.** Катеринославський губернатор оштрахував на 300 карб. студента вищої гірничої школи за те, що той на похоронах Караваєва причепив до студентського вінка червону стрічку.

♦♦ **Смертні кари.** 24 березня в Києві покарано на смерть сім душ, що були присуджені до смерти воєнно-окружним судом за напади, грабунки та заїзства поліцейських.

♦♦ **Смертні присуди.** Того-ж дня воєнно-окружний суд приговорив до смертної кари ще чотирі души за розбійницькі напади та грабунки в Чернігівській губернії. Суд постановив ходатайствувати, щоб смертна кара всім чотирьом була замінена віданням у арештанські роти.

26 березня було присуджено до смерти ще три души;—суд постановив просити, щоб і цим смертна кара була змінена на арештанські роти.

Бажання.

Чому я не птиця, — орел молодий,
 Чому я не ворон, той царь степовий,
 Чому мені, Боже, ти крилець не дав,
 Щоб я тепер прудко, як птиця, літав!
 На рідну Україну полинув би я,
 Де ниви пишються, рідні поля,
 Де мріють степи, зеленіють садки,
 Де любо хвилюються срібні ставки.
 Махнув би тепер я могутним крилом
 І прудко полинув би вільним орлом,
 Узав би я кобзу і грав би, й співав,
 Про ліпше минуле життя споминав;
 Згадав би колишній мрій свої,
 І тяжко заплакали б струни мої.
 І сам сумував би і плакав би я,
 Як плаче кохана Україна моя.
 Та чом же ви, сгруни сумні, мовчите,
 В мене під руками лише тремтите?
 Заграйте гучніш, задзвеніть, загудить,
 Братів моїх рідних зо сну розбудить;
 Скажуть їм про лихо, про стогін людський,
 Скажуть їм про бурі, про гомін морський,
 Скажіть, що може лиш той подолать,
 Хто вміє і в бурю одважно літать.

Грицько Устименко.

Лебедін 1908 р.

* * *

На кручі високій стояв я над морем
 І мовчки дивився на море живе,
 І бачив, як хвилі родились, вмірали...
 І слухав, як буйне море реве...

А в грудях таємно родились жадання,
 Кипіли і рвалися до хвиль прудких
 І так-же, як хвилі, родились, вмірали
 У грудях розбитих, у грудях слабих!...

П. Гай.

ПЕРЕРІД

(Нарис).

(Кінець).

Тут саме господиня внесла самовар і, не сідаючи до столу, почала порядкувати.

— Навіщо ж привчатися до чужого, коли наше, українське, все зручнійше й краще?— знову питає:— Он у вас посуд тут який: все „кринки“, „латки“ та „корчаги“... чи не зручніші ж наші глечики, та горщики?—

— Де ж ви їх візьмете тут, тих глечиків та горщиків?! Глечик у нас був один... мати з собою з дому привезли,— так через те тільки ми з дружиною й знаємо, що воно за глечик. Довго таки він і був, а оце вже годів з двадцять як розвалився... Купити їх тут не купиш, хоч давай по сто карбованців!—

— Ну, а одежа? Сорочки мережані, вишивані... плахти та спідниці?... не кращі ж вони за оці кацальські сарафани?—

— Того вже я, барін, не знала, які ті вишивані сорочки!... обізвався господиня:— Казали мати, що ще у дорозі, за два роки, чисто вся одежа, яка була з дому, порвалася, де-яку то вже й дорогою купували. Мені було тільки три роки, як наших переселяли сюди, а пам'ятати себе я почала вже тільки тут, у Тагилі. Плахта матирина ще є одна, лежить у скрині, хоч уже й зовсім зотліває, а сорочки вишивані—то ще мати поносили...

— А самі чомуж не вишиваєте?—

— Не можна було тут вишивати, бо ніде було купити й заплочі. Як пригадаю, то мати бідні дуже з цього журилися й плакали; діти ж наші то вже й не вміють оттак вишивати та мережати, як от вишивані оті материні рушники, що вісять біля образів.

— А от же,— показав я на образи та на голубця папірового,— „святого духа“ ви вмієте робити і васильків звідкилась добули!...

— Васильки то ще моя мати з Ніжинщини привезли,— сказав Трохим,— то ми вже й бережемо... і вбираємо біля образів, як наші матері вбірали...

— А Свят-Вечір справляєте?

— А як же! То велике свято! По сих краях, то правда, люде не справляють і узвару не варять, але ми того пильно додержуємо, як і батьки наші... і навіть дітям наказуємо не забувати, що то за Свят-Вечір.

— А колядувати ж у вас парубки та дівчата ходять?

— Ні, того в нас немає. Мов у-ві-сні пригадую, як у нашій стороні приходили до нашої хати парубки й дівчата і зізду приносили, а у зізді свічка горіла і матір Божу з младенцем осиявала. Співали вони так хороше... Любо нам малим те було й цікаво... А ранком колись приходили й зерном посипали...

— Чому ж тут того не ведеться?—

Після цього мого питання з печі почувся пригнічений старечий голос:

— Ох, пане, пане! Хто ж його тут співатиме?—

Я повернувся на голос і побачив, що на печі підводився старезний дід, з довгою, як молоко білою, бородою і таким же білим волоссям. Широкі його плечі й груди виявляли, що дід мав колись велетенську постать. По вигляду дід нагадав мені дідів-пасішників, що мені в мої дитячі роки ще траплялося на Україні бачити. Очевидячки, дід чув всю нашу розмову, але довго не озивався.

— Хто тут співатиме? питаю я вас!.. казав дід трохи хриплим, але ще дужим голосом, дивлячись на мене суворо і навіть гнівно:—Хто співатиме, коли у цій країні навіть птаха Божя і та не співає! Це-ж проклята Богом країна... проклята!..

— А я думав, тату, що ви спите!..—сказав Трохим, наближаючись до печі:—От наш гість цікавиться нашим життям, то може-б ви розказали?..

— „Наше життя“!.. Тяжко згадувати!..

— Вони от,—кивнув на батька Трохим,—сливе нічого не пам'ятають з того, що тут було за останні роки, навіть забувають, як невісток звуть та онуків, а як про Україну та про свої молоді літа, то все вам розкажуть, наче вчора те було!

— Розкажіть, спасибі вам,—вдався я до діда:—як то вас переселяли сюди з України, та як ви тут жили...

Погляд дідів трохи помнякшав і суворість у йому почала змінюватись на сум.

— Старий уже я, пане... а як пригадаю усе, що було, то защемить серце і запече його, немов у вогні... Помститися воно рветься за тую кривду, що нам заподіяли, та немає на кому помститись... бо немає того, хто винен. І нудьга, і помста гнітять мою душу... і сльози біжать... Нехай мої сльози та сльози моєї покійної дружини каменем ляжуть на серце князів... і його дітям... і всім його нащадкам!..

Дід спинився, втер очі—ті сльози, що вибилися з їх,—і, обернувшись руками об піч, посуху вів до комина. Притулившись потім до комина спиною, щоб легше було сидіти, він прибрав руки своє волосся й бороду і вже після того почав оповідати:

— Від батька чув я, що діди наші були вільними козаками, мали добрих коней, рушницю і всяку зброю. Вони ходили походами воювати ворогів та добувати козацької слави, а хазайством вдома порядкували вже їхні жінки, разом з батьками та недолітніми дітьми. Жили всі у достатку,—землі було багато... Не міряна ще земля була. Одягалися всі, казали батько, так, що любо було поглянути: парубки в синіх чумарках, червоними поясами підперезані, а дівчата мов маків цвіт: сорочки на їх мережані, плахти сріблом гаптовані, на ногах червоні сап'янці, у косах стрічки всякі, а на шиях та на грудях намиста сяють та грають...

— Після того звідкілясь взялися пани і сказали, що наша земля—так то не наша, а їхня, а за те, що ми з неї живимось, то мусимо на них робити. Батьки спершу змагалися, почалася колотнеча, але далі москалі прийшли і всіх утихомирили... і стали всі наші кріпаками.

За життя мого батька та за мої молоді літа вже всі давніші розкоші знищилися, а все-ж таки хоч і одбували ми панщину, а як агадаєш та прирівняєш до того, що тепер, то були ми щасливі. У зіму, було, парубки та дівчата на вечери збираються, жартують та пустують, аж хата трясеться. По весні, було, до Остра збираємось... Остер—то річка там у нас така була, що у Десну впадає... Чули може про таку річку?—вдався оповідач до мене:—Ви ж письменні, то повинні б чути?

— Як же не чути?—одповів я:—чув, а Десну навіть бачив.

— Так от, зберемося було до Остра під верби... Рай, тай годі! Травиця м'яка, запашна... квітки з травиці немов Божі очі на тебе дивляться... соловейко тут щечече-залагається... Заведемо було пісню,—голосну та жваву,—дівчаточка-щечетути туди-ж до нас прилучаються... Почнемо було у горюдуба, або у гуси грати... сміх та дівоче гукання по над річкою лунає, розлягається... А у жнива: виїдемо було з косами... зайдемо ручку... вдаримо зразу,—ледве за нами дівчата поспішаються снопів в'язати... Лягає червона пшениця, колос до колосу.. важка, мов золото, трохи грабки від ваги не ломаються... Просюються... Просюються, було, вже дівчата, а далі так і лаються, щоб ми не поспішали, щоб давали їм хоч передихати... а ми було ще дужче... ще дужче...

В очах у діда грав тепер вогонь юнацтва. Він проказував натхненно і, здавалося, переживав знову всі ті щасливі часи своєї молодості.

— Ніч надійде... всі попаруємось... Ховатись ніхто не ховався з тим... Кого хто кохає, то всі те знають і всі бачуть... не було у цьому сорому ніякого... Ляжеш, було, з своєю милою під коницею, приглубиш було її, втомлену, пригорнеш до серця, та так втомлений і спиш... А щоб скривдити дівчину, так того з-роду, з-віку не було...

— Це не так, як от у нас!... обізвався Трохим:—
Пусти тільки дівку до парубка!...

— Оттак покохався і я... казав дід далі:— Мені
було сімнадцять, а покійній Катрі чотирнадцять...
Так ми аж три роки кохалися, поки побралися...
Як же побралися, то взялися спільно до праці.
Хатину собі окрему збудували... хазяйство по троху
впорядкували, діточок придбали за дев'ять років
п'ятьох... Трохим от—найстарший був... Коли тут
і впала на нас лихая година! Сказали нам, щоб
на всяку сім'ю лагодили одного воза, та складали,
яке вміститься, збіжжя, бо ми, мовляв, вже продані
князеві а той переводє нас на Урал... Що то за
Урал і яке нас лихо тут дожидає, ще ніхто не знав,
а про-те зразу всі мало не збожеволіли, сумуючи, що
доведеться покинути рідний край. Катря моя сер-
дешна прямо од сиру землю билася... мабуть що й
стратила-б себе, коли б не діти біля неї. Ми по-
чали були змагатися... не хотіли кидати хати. Але
не допомоглося... Нагнали до нас москалів, кого
побили, кого різками посікли, і таки силоміць з
рідного села на віки вирядили!...

Тут з очей у діда побігли сльози і перепи-
нили його оповідання... Я прохав Трохима подати
батькові склянку чаю. По троху дід заспокоївся і
повів далі:

— Силоміць поклали наших неприємних жінок
на вози, повкидали туди-ж менчих дітей і, оточив-
ши весь табір москалями, погнали всіх трьома
валками на схід сонця...

— Два роки ми йшли... Два роки були в до-
розі!... Багато христів позоставалося по над довгим
шляхом на могилках наших дітей! Поховав і я
трьох у дорозі... тільки двойко до місця довезли
ми... Багато недолі зазнали ми за два роки того
переходу, але як порівняти ту долю до тієї муки,
що ма потім зазнали тут, по руднях та гамарнях,
то ще те лихо не найбільше було! Світу сонця ми
тут по цілих тижнях не бачили, від важкого духу
та від диму зомлівали, один одного через бруд та
сажу не пізнавали, та ще й бичів від десятників
що-дня куштували за те, що не вміли доладу ро-
бити. Далі забили нас на таке, що перевернулися
ми зовсім на тварюку... Прийдеш з гамарні, вхо-
пиш скільки ложок якоїсь юшки, та й впадеш десь
у кутів спати, як є: брудний і не вмитий, бо втома
валить тебе з ніг...

— Так воно було дев'ять років... Не всі наші
вижили ті довгі роки... чимало дітей за ті роки
посиротіло... Як вийшла воля, то всі ми, і Черни-
гівці, і Полтавці, хотіли повертатись у рідний
край, але начальство того не дозволило і оселило
нас тут, трьома слободами... От ми й поневіряємося
тут, та плачемося на того князя, що розлучив нас
з рідною землею!... Четверте коліно вже тут у Сі-

бірі народилося... четверте коліно!... це вже самий
перерід...

Дід спинився, ватрусився і з грудей його ви-
билися тяжкі ридання.

— Ох... ох... ох! Ох, краю мій!... Краю мій рід-
ний... далекий!... бажаний!...

— Отак добалакалися!—сказав Трохим, хитаючи
головою:—Це на їх часто находе оттаке!...

— Дайте мені хоч раз ще глянути на рідну
країну!—ридав старий:—Не ховайте мене тут, у
мерзле болото!... Одвезіть мене до Остра!... Ох...
ох... ох!...

Я не мав сили слухати далі це тужіння, ці
вигуки жалю і муки... Мені самому забивало дух
риданнями... Почуваючи, що я не можу дати нія-
кої пільги душі нещасного діда, не можу знайти
ніякого слова розваги, я раптом попрощався з ха-
зяїном і пішов геть з хати на двір; там мій знайо-
мий вже облагодив свою справу і збірився до дому.

Як виїхали ми з Салки, то була друга година.
На землю насувався холодний туман, що завжди
буває тут у великі морози. Сонце ще не зайшло,
але крізь морок того туману воно здавалося зовсім
білим, непромінним і мертвим.

Слово „перерід“ глибоко запало мені у душу.
Три села з українським переродом... з переродом
без'оборонним, безпорадним... Мені ввижався вже
той недалекий час, коли вимруть останні діди „пер-
шого коліна“, коли по йому незабаром підуть в
домовину сини, „друге коліно“, що знає ще Україну
хоть через оповідання батьків... і ніхто вже тоді,
по цих хатах, не ридатиме по далекій Україні...
хіба тільки останні українські рушники, зотліваючи
по стінах, сумуватимуть по білих рученятах теї дів-
чини, що мережала їх у чепуренькій хатині, там,
у рідній Ніжинщині, та сухі васильки журити-
муться під стедею по теплих росах рідних берегів
Остра,—поки по-троху й вони розпоросяться на
кураву і зникнуть.

А. Кащенко.

НА ЧУЖИНІ.

Доля розкидала скрізь нас по світі,
В сумні степи на чужину,
Все нам казала покинути долю,
Край наш коханий, родину...

Рідную неньку ми бачим здалека,
Милу свою Україну...
Ненько! візьми, притули нас до серця,
В тяжку, сумную годину!

Смутно живеш ти у хаті безверхій,
Смутная „вдово-небога“,
Діток годуєш, шукаючи правди,
Правди...а правда—у Бога!

А. Хвиля-Грай.

Манжурія, Хайлар.

* * *

Показував людям я серце розбите
У ранах смертельних і кров'ю облите...
Та люди байдужо усі споглядали,
В злораднім безумстві з його реготали...
І плакало серце, тихенько тремтіло...
І сходило кров'ю... і гірше боліло!...

П Гай.

Бібліографія.

Д. Маркович. По степах та хуторах.

Видавництво „Вік“ 1908 р. Ціна 65 коп.

Ім'я Дмитра Марковича відоме українським читачам—давно. Його оповідання увійшли в різних збірниках, та часописах. Се талан сильний, пише пером мальовничим; зміст оповідань бере з народного життя, з кола „наймитів“, „наймичок“, з миру покритих життям; дає малюнки свого життя показні, драматичні,—вони лишаються в пам'яті читача дуже міцне враження.

Але останнім часом Д. Маркович був-замок... В додаткові до оповідань, виданих тепер „Віком“, автор сам знімає річ про те, що він останніми роками не обживався. Через що се було? Дуже гарне, яскраве написане оповідання в кінці книжки—присвячено як раз цьому питанню. Автор починає малювання однієї тяжкої, вразливої сценки, що він бачив у своєму дворі: на його очах собаки розірвали kota. Заспокоївшись словами своєї дружини, що тут тими жорстокими діями були—звірі, автор, вернувшись у хату, хотів залишити думку про цю пригоду. Але газетні відомості дають йому такі-ж малюнки з життя людей: раз-у-раз без-жалю прикінчується життя людське при самих тяжких мовах, аж до тих випадків, як жертву доганяють таки умертвляють біля готової смертної ями...

Шановний автор надзвичайно сильно написав це оповідання. Кінчиться воно такими словами: ось, мовляв, через такі тяжкі явища життя нашого і мовчавості останнім часом автор: не могло в його бути настрою до писання. За-надто пригнічує життя думку і творчість!—

Се правда, життя сучасне—тяжке, дуже тяжке, але... шановний автор так майстерно написав і се оповідання, що показав велику живучість, повну силу свого талану, повну свою змогу писати тепер.

Тим-то після перерви ждемо від Д. Марковича нових творів його мистецького пера.

А поки-що треба скласти подяку видавництву „Вік“, за ту послугу, що воно зробило українським читачам, видавши збірку творів Д. Марковича. З боку зверхнього—видання, теж гарне. Ціна книжки не дорога.

О. Пчілка.

Українське слово й мистецтво.

◆◆ Київське наукове Товариство—врядило 15 го Березня урочисте зібрання, для вшанування пам'яті В. Антоновича. На естраді стояло погруддя й портрет його, гарно вбрані рушниками й вінками. Було 5 відчитів: проф. М. Грушевський говорив про Антоновича, яко історика, про його провідні думки в історичних працях; д. Деджора подав огляд важніших історичних праць Антоновича; проф. Павлукський вказав заслугу його в археології; доцент Данилевич говорив про Антоновича яко професора, про його читання лекцій і відносини до студентів. Стешенко говорив про А—ча, яко громадського діяча.

Публіки було багато; вона з цікавістю прослухала всі відчити.

◆◆ По скінченню публічного зібрання, відбулися ще призначені на той день загальні збори „Наукового товариства“, разом було й засідання Ради „Товариства“, бо всіх членів, присутніх на зборах, було всього 14 душ. На сьому засіданню доведено було до відому зборів, що Рада Товариства розпочала вже друкувати перший випуск його праць.

Потім обмірковували дораду проф. Перетца, що кликав Товариство прилучитись до святкування ювілею графа Л. Толстого. П. Перетца піддержував другий росіянин, д. В. Щербина. Супроти доради говорила О. Пчілка, доводячи, що прилучатись до того ювілею не варто. Толстой високо-талановитий автор-повість; але його шануватимуть не за сей талант, а за „учительство“. А се учительство напустило не мало й туману. „Толстовство“ загнало було й кращих людей у глухий кут. З того „непротівлення злу“, Толстой, під час „визвольного руху“, тяг російську поступову громаду—назад. „Жизнь по евангелію“,—яко проповідь з графського окола, повного благ і „скарбів земних“ (ще приумножаних пробажем тих же таки творів графових, дарма що задураних ним),—більш подібна до великого лицемірства, ніж до „великого учительства“. Виходячи з сього, О. П—ка висловлювала думку, що Київському Науковому Товариству нема чого прилучатись до вшанування Толстого на його святі. Інші українці не висловлювались.

При голосуванню—13 голосів було за святкування і 1 голос проти. Таким чином, київське Наукове т-во, хоть в дуже малому числі членів, рішило до ювілею гр. Л. Толстого—прилучитись, маючи в свою пору послати когось, або щось до Петербургу.

♦♦ **Лекції Київської „Просвіти“.** 25-го березня в помешканні „Юго-Западного Общества Трезвости“ відбулась восьма безплатна, популярна лекція, уряджена шкільно-лекційною комісією Київської „Просвіти“. Читалось „Про Вулкани“, лаборантом київської політехники—М. Качаловським. Лекції Просвіти мають великий успіх.

♦♦ **Українське товариство „Січ“ у Відні—19 марта** (н. ст.) святкувало свій 40-літній ювілей. Був уряджений дуже гарний концерт, була хороша святкова промова і реферат студента Галушинського на тему: „Студентство і вільна Україна“.—По концерті відбувся,—по заграничному звичаю,—„комерс“, то-б-то неофіціальна частина урядженого святкування, коли люди звичайно збираються щирішим гуртом і почувуються вільніше.—З різних сторін України дістала „Січ“ привітні телеграми.

Роковини Шевченкові в Сібірі.

С. Колпашово. (В Наримському краю). 26-го Лютого в нас відбулося святкування роковин незабутнього Тараса Шевченка.

Засланці-Українці Колпашовської та Ново-Ільїнської колоній, згуртувавшись, справили це святкування. Було сповіщено і по інших колоніях. Не вважаючи на обмежене з усіх боків життя і великий холод, прибували учасники навіть більш як за сто верст. Помешкання було призначено чоловік на 60, алеж зібралось більш; значна частина була і москалів та поляків. Отже хоч як було тісно, та це не замічалось, бо кожен був захоплений тільки тим почуттям урочистої хвилини... В помешканні на передній стіні висів великий патрет Кобзаря, намальований засланцем Кувшевським; патрет був прилаштований на червоному прапорі, а під-низом були слова: „Учітеся, брати мої, думайте, читайте, і чужому наuczайтесь й свого не дурайтесь“; вгорі був великий розкішний вінок, перевязаний рушником. По 5-й годині ввечері зібрались. Михайло Краснокутський сказав промову; початок її був такий: Ми зібрались святкувати пам'ять найкращого сина нашої дорогої України, незабутнього Т. Шевченка. Мення його звісне не тільки нам, українцям, але й всім, і не тільки в нашій державі, а й по-за нею. Т. Ш. найкращий український поет, його твори—були плачем за Україну і весь загічений народ. Він перший розворушив в серцях Українського народу думку про святу волю, та права народні.

Дальше було сказано, як правувалась Україна, як в той час стояла народня освіта; подано було огляд історії України і життя Тарасовий.

Потім Краснокутський сказав свою віршу на смерть Кобзаря.

Початок віршів був такий:

„Колись на Україні співав ти, Тарасе,

Про волю народа свого,

Розказував людям про Січ-запорожжя,

Про діда старого Дніпро.

Співав за гетьманів, за тії могили,

Що їх так багато на нашій Україні,

І що в тих могилах синів полягло

За волю України велике число“. (і далі).

Було прочитано ще й другі вірші, зложені на роковини.

Микола Чабанюк сказав промову про українське слово, про значіння Шевченка в українській літературі і про національне питання.

Від москалів сказав промову Василь Осіпов. Він доводив про те, яке значіння мав Шевченко для української літератури, та яким гарячим словом були його вірші—за свій народ і його невольницьке життя.

Микола Рибін сказав своє стихотворення про Кобзаря, зложене московською мовою*).

Був згуртований маленький хор, під приводом Володимира Чабанюка. Співали „Заповіт“, „Така її доля“, „Зійшов місяць над горою, зійшов подивився“, „Рече та стогне“, „Де згода в сімействі“ і багато інших.

Декламували: „До мертвих, живих і ненарождених земляків“, дві частини з поеми Іван Гус, „Моїм союзникам“,—„В неволі тяжко“, „Не спалося“, „Хіба самому написати такі послання до себе“, „Було колись на Україні“, „Буває в неволі иноді згадаю“ і багато інших.

Найбільше вражіння зробив засланець з Полтавщини, Пирятинського повіту, зовсім неграмотний селянин, років 50-ти, Хведір Шевченко. Він дуже гарно проказав: „Неначе степом чумаки“, і „Мов за подушне оступили“.

Вечір скінчився у 2-ій годині. Можна думати, що святкування Кобзаревих роковин допоможе швидше справдити давніший замір згуртуватися в одну колонію українцям засланцям. Віда тільки в тім, що зовсім нема нашої літератури. Міркуємо що-небудь поставити, алеж пьес українських теж, можна сказати, нема. Однак збирасмося поставити «По ревизії», тільки тепер всі обхоплені жахом: днів чотирі чи п'ять з'явилась пошесть, сипний тиф, і за ці дні заслабало 11 (чоловік,—з них один уже вмер. Певно тиф равінш привезли, та тільки тепер визначилося, що то за хвороба. В місяці Лютому прибув сюди етап, чоловік 70, між ними й було двоє чи троє хворих; а то, кажуть, до теї пори сипного тифу тут ніколи не було...

Умовини тутешніх лікарських обставин—лихі: на весь Наримський край—один лікар, та чотирі хвершала; їм приходить працювати до втоми: крім тифу—в Наримським краї вже місяців два лютує віспа.

К—ій.

*] Дуже гарне, і по думці, і по складу віршів. — Ред

Галицькі крайові справи.

II.

В попереднім числі „Рідного Краю“ було зазначено, і то лише в загальних очертках ґрунт соціального й національного життя в Східній Галичині. Що ж є в то му житті? Лихі закони, ще далеко гірші польські урядовці, що виконують ті закони, затята ненависть польського „двора“ (пана з підданцями) до українського селянства і взагалі ворожість до українців мало не всіх поляків,—бо навіть і соціал-демократи, разом з польською шляхтою, виступають ворожо проти українців; доказом тому єсть хоч би й промова в австрійському парламенті проти заложення українського університету у Львові: ту промову сказав лідер (проводар) польської соціал-демократичної партії, родом жид, Діаманд. І ніхто з польських соціал-демократів не перечив йому, не сказав слова в оборону справедливого домагання українців.

Отсе те поле, що на йому різко виступає велике покриття мало не 4-х мільонів нашого народу. Се—велике політичне багнo, де звиваються, силкуючись виратуватись, українці, втоптані сюди шляхетсько-польським урядом. На поверсі того багна пишасться кілька тисяч польських шляхтичів зі своїми підручниками, ксьондзами та різними урядниками. На них іде українська кривавиця в Галичині. Щоб не дати українцям можливості видратуватись з цього отрутного багна, кілька тисяч тих напасників мусять всякими способами удержати законодавчу інституцію краю,—галицький сейм,—в своїх руках; для цього польська шляхта мусить де-що уступати і не шляхетним подякам—і дійсно уступає те, чого не має вже сили вдержати в своїх руках. Але там де польська шляхта мусить щось уступити „демосові“, тій простоті, то звісно робить підлогу чи вигіду—своєму народові. Часто дрібними уступками,—як-то кажуть, дурничкою,—вона забезпечує собі поміч польського загалу, котрому дуже вже забалалося спольщити Східну Галичину,—і таким способом забезпечує собі на довгі часи можливість визискування українського народу. А се вже не дурничка! Але і з того українського добра часто й багато перепадає вже і нешляхетним полякам аж до польських селян включно. Прикладів такого перепадання—безліч, тому беремо, що перше приходить на думку: зміцнювання берегів рік, урядження доріг, постанову шкільництва і инше; не забуваймо при тім а ні на хвилину, що і українські і польські податки в Галичині однакові, коли ще українські й не більші. На зміцнювання берегів рік в польській Галичині, мало не в 3 рази меншій по своїй площі від української, в багато раз більше тратиться грошей, ніж в українській. Всяк знає, яку шкоду робить розлив води з берегів рік і навіть річок, коли вимокнуть поля, сіножаті, городи,

коли через обвал берегів навіть самий вид земельного маєтку міниться, переважно меншає; отож добре зрозуміло, яку вигоду мають польські селяне хлібороби від того, що сейм,—господарь краю,—в польських руках. Тим, що, при однакових податках, витрачається більше в польській Галичині, ніж українській,—діється українцям велика кривда.

Не менше значіння в господарстві мають і добрі дороги,—і се кожен розуміє. Є в Галичині добрі шоссовані дороги, так звані „Цісарські“, але вони—в польській Галичині; а в українській—їх дуже мало; тут здебільшого так звані „польські дороги“; в мокрий час на них мало не топляться коні, а вгруду—ломляться вози, калічаться коні і навіть люди. Уже сама отсе кривда нашого народу,—дрібна в порівнянні з иншими кривдами,—ще раз ясно показує, що й селянам польським вигідно, щоб сейм був навіть в шляхетських, аби лише в польських, руках. Правда, з цього ясно й те, яке не вигідне для українців сусідство з поляками; ясно, що українцям для свого рятунку треба чим скоріше одважатись од такого сусіда.

Погляньмо ще на шкільництво,—хоч суди аж моторошно заглядати. Неможливо уявити собі щонебудь в більш сумнів становищі, ніж українське шкільництво в Галичині, хоч воно там—ніби-то забезпечене конституцією.

Почнімо огляд з високих шкіл і перейдімо до найнижчих, народних. Поляки мають в Галичині 2 університети, в Кракові і у Львові,—українці мають лише 8 кафедр в Львівському університеті. Поляки мають політехнікум, українці—ні. Поляки мають рільничу академію, поляки мають ветеринарську школу й инші,—українці нічого.

З середніми школами для українців справа така сама погана. Поляки мають 52 гімназії, українці—5, хочай українці потребують гімназій не менше, ніж поляки.

Українських дітей повно по польських гімназіях; тут найсвятіші почування українських дітей приймають зневагу від гімназистів поляків і від польських учителів, перейнятих духом ненависті до українського народу, хоч вони серед його і з нього живуть. Українці радіб рятувати своїх дітей, але даремна праця! По закону 1867 р. заложенні української гімназії в Галичині залежить від сейму, тоб-то од поляків, що в йому панують. Отті числа, „52“ і „5“, виразно показують „прихильність“ галицьких поляків до українського народу! Але—далі. Реальних шкіл поляки мають 7, українці не мають ні одної, не мають ні одної промислової, торгової школи, ні державної учительської семінарії. Нігде в цілім краю українці не мають ні одної шости-класової або п'яти-класової народної школи, а по селах не можуть мати ні одної чотири-класової школи, бо поляки не дають закладати. Та що говорити про вищі й середні українські школи, коли українці в цілій Галичині не мають ні одної своєї народної школи... Є 2,470 двоязич-

них шкіл, де наука польської мови переважає і забірає у дітей українців стільки часу, що вони вже не мають його на рідну мову то на інші науки. Є ще 2081 чисто польських народних шкіл. Все це неімовірно але зовсім вірно! Скільки тисяч польських народних шкіл і ні одної чисто української. Оттака то польська „прихильність“ до українського народу! Правда, гроші на шкільництво, як і на все, в Австрії призначаються парламентом. Але треба пам'ятати, що в віденському парламенті поляки, — „Кола Польське“, — мали й мають, хоч і не справедливо, велику силу, таку велику, що правительство за для того, щоб мати ласку „Кола польського“, віддало полякам на погату галицьких українців.

Правительство завжди затверджувало подані поляками закони, навіть такі, що в корені підтинали права українців. Так 9 мая 1907 р. був затвержений закон про галицьку крайову шкільну раду; сим законом галицьке шкільництво цілком перейшло до крайової шкільної ради, де на 35 членів лише 6 українців від сеї ради! Чого-ж сподіватись од такої Ради? Очевидно, ще гіршого, ніж було досі. — Се все, здається аж за надто добре доказує, як вигідно не лише для самої польської шляхти, щоб сойм був в польських руках. Усім ясно, що вигідно жити чужою кривавицею, і хто раз засмакував її, тому тяжко вже зріктись сього, він буде всіма силами триматися свого становища. Так і поляки в Східній Галичині. Забравши силу в свої руки, вони де-далі незаконно збільшують її, на кривду українців. Тепер, коли промайнула лише тінь можливости демократизовання виборів до сойму, — а значить демократизовання і самого сойму, — вони нап'яли усі сили, щоб не допустити до сойму українців, правдивих демократів.

М. К.

ДОПИСИ.

Миколаїв (Херсонщина). Кожного дня ранком, беручись за часопис, привичним поглядом зараз-же спиняє на місцевій хроніці. Як ніч пройшла без грабунків, без бійок і убийств і як-що нічого опріч дрібних крадіжок-не трапилось, то, легенько здихнувши, починаєш далі читати. Але такі щасливі і виключні дні рідко бувають, а та не проходить дня, щоб чого не трапилось особливого. Ось події самого остатнього часу: На хуторі „Водопоїв“ грабіжники убили церковного сторожа і втекли. Убито невідомо ким учня IV-го класу гімназії, Михайлевського; покійний належав до союзу русских людей; хоче чутка, що вбили його робочі. Через партійні сварки, швидко після того вбито молодого хлопця Червінського, чертющанина з місцевого заводу. 16-го Березня, за городом, в лісках, вбито майстра з французького заводу, Федора

Барганця, 20-ти років. Чутка йде, що вбили союзники. З цього приводу 17 Березня виникла на тому заводі забастовка; вона скінчилась тоді, як полицмейстер заспокоїв, що коли бойова дружина союзу й справді єсть, то вона буде роззброєна; — після сього на заводі почалась робота.

Однак, хочь сказано, що не відомо, чи єсть при союзі „бойова дружина“, але озброєні сознники що-ночі ходять безборонно по вулицях, стріляючи й б'ючи резинами всіх стрічних. Особливо достається євреям. Людині не єврейської нації то ще иноді і поталанить уникнути резин та буханів, а що вже євреїв то не переливки!...

19 Березня були похорони того вбитого майстра Барганця. Того дня робітники не робили на всіх заводах, опріч воєнного Адмиралтейства; позачинялись навіть невеличкі майстерні. Робітники вкупі з громадянами забажали віддати останню шану покійному, що загинув від руки озвірилих людей, і провести його — на вічний спокій, туди, де нема ні „крамольників“ ні „союзників“...

Похоронна процесія тяглася на багато кварталів; кругом неї йшли зімкнутими рядами робітники в супроводі величезного наряду поліції й козаків. Здавалось, що проводить увесь город. Чим ближче процесія доходила до кладовища, — тим більше ставала юрба. За труною, що несли товариші покійного, ішло більше десяти тисяч народу. Депутації від робітників різних цехів, та від інших громадян і учнів де-яких шкіл несли вінки; тих вінків було більше двадцяти. Похорон пройшов у порядку, без всяких пригод. Сим робітники ще раз доказали, що вони люди культурні і вміють поводитись як слід.

Пером земля сердешному юнакові!

Хоче чутка, що влада вимагає від школьних інституцій кари тим учням, що були на похороні Барганця. Тим часом; після похорону союзника були теж депутації від учнів, але тоді ніхто ні про які кари й не думав...

Недоля.

М. Багачка (Полтавщина, Миргородський повіт). Не дуже давно відбулося загальне зібрання членів Багачанського Кредітного Товариства. На зібранню дано було повідомлення про справи минулого 1907 року. Товариство існує вже п'ятий рік. Основного капіталу має 10,000 карб., членів коло 300. Чистого прибутку за минулий рік було 480 карб.; три чверті сих грошей, по статуту, ідуть в запасний капітал самого Товариства, а остачу воно має право призначити на ті потреби, які визнає корисними для Товариства. Вважаючи на це, Завідуючий Багачанською народною бібліотекою вдався до Товариства з проханням — віддати цей прибуток, що остається в Товариства, на заповнення бібліотеці, бо становище її дуже лихе: ні-чим платити за хату, де поміщається бібліотека, та й біб-

ліотекареві теж. Про виписку нових газет та книжок для бібліотеки вже нічого й казати. Тих грошей, що ніколи дає земство, зовсім не стає для того всього. Загальне зібрання нічого не мало проти того, щоб дати запомогу бібліотеці. Та ось виступають проти сього де-які добродії; дивлячись на їх збоку, можна подумати, що вони й сами, яко письменні, знають яка користь може бути від добре влаштованої бібліотеки. Однак сі заявляють, що не треба давати грошей на бібліотеку, бо вона поміщається в жидівській хаті: „З якої речі ми будемо визволяти жидів? Адже можна перевести бібліотеку в волость, то тоді й за квартиру платити не прийдеться“! Так вони казали і радили зібранню дати невелику запомогу бібліотеці лише в тім разі, коли її буде переведено з жидівської хати; а ні, то й зовсім не треба давати ніякої допомоги. Зібрання згодилось дати на бібліотеку 30 карб., тільки з умовою, що її буде переведена в волость.

Проти такого рішення нічого не можна було-б сказати, коли б це все робилося справді з бажанням допомогти бібліотеці, коли-б ті, хто радив перевести бібліотеку в волость, тямали, чи буде від цього для неї яка користь. Про це перш усього треба було-б подумати. Треба було-б згадати, що бібліотека вже раз була в волості і трохи там не загинула, бо від неї були зовсім відчужені читачі. В волості немає зайвої окремої кімнати, щоб можна було її призначити для бібліотеки, через те шпакви з книжками поставили в десяцькій; а там завжди буває повнісінько людей, що приходять в волость по своїх ділах. Тут кожен раз накурено, аж сивіє, йде гомін, грюкотять дверима,—зовсім невідходяще для бібліотеки місце. Та ще й те сказати, що волость далеко від базару і нікому немає охоти йти до неї за книжками з другого кутка. Через це бібліотеку й перевели на базар в осібне хату, найняту в жидів, більш для цього підходящу; бібліотека тоді почала потроху оживати. Про це треба було-б подумати тим, хто бажав ухнути бібліотеку в той шарварок, звідкіль вона недавно вирвалася. Та... хіба про бібліотеку була думка в цих добродіїв? Вони клопотались тільки про одно,—щоб „їхні“ гроші не йшли якомусь жидові!...

Багачанець.

Лубні. Минулись бурливі часи так званих „свобод“ і ніби-то настав давно бажаний спокій. Чимало „неспокійних“ опонилось далеко, або за крґтами, а інші—так залякані, що тепер і рота бояться роззявити. І все ніби-то „благоденствує“, а людність, здається, спить собі непробудним сном; ніщо її не цікавить: ні дума, (як раніш се бувало), ні земелька, що так її дуже потрібно для робочих селянських рук,—(минули часи, коли тієї земельки можливо було сподіватись. Тепер хіба

тільки лиха й жди: коли не холоду, то голоду, а то хвороби якої!...

Лихий, настрій людський тепер панує, але „союз русскаго народа“ намагається з усієї сили розбуркати людність, привернути її до себе, на свій бік. Та даремна праця!—ні грошей, ні людей. Але «союз», не вважаючи на се, не кидає думки привабити людність до себе і для сього іде на всякі вигадки, аби-б тільки показати себе за „благодітелів“. Оце зімою союзники були впорядили продаж дров, оповістивши, що мов, „Союз Р. Н.“ дешево продає дрова для «русской бѣдности» (по 9 коп. за пуд, тоді як інші купці продавали для всіх, не тільки „для бідности“, кращі дрова по 6 коп. за пуд). Хіба не добродійство? Звичайно сей продаж щось не довго вівся.

Тепер союзники взяли за другу „комерцію“: заснували Петребительське Товариство. Статут Т-ва уже затвержено Полтавським губернатором і обібрано навіть уже правління Товариства, але знову не щастить. Люде не вірять своїх копійок на ту „затю“. Довелося місяців чотири мало не щодня скликати збори для обміркування питання про одкриття потребительської крамниці й для запису членів, та все щось „русскій народ“ на збори не йде і записуватись в Товариство не хоче. Бачучи таке становище, союзники кинулись шукати таких прихильних людей, щоб дали на сю справу грошей. Кажуть, таки пощастило знайти „своїх“ людей, що допомогли і оце незабаром вони таки одкриють давно бажану «Русскую Мануфактурную лавку», на лихо „ворогам“. Та колиб не сталося того, що й з дровами!

Лист через Редакцію.

Редакція одержала, для уміщення в часописі, такий лист:

Од Самарського комітету громадської допомоги голодаючим*).

„Самарський комітет громадської допомоги голодаючим подає поки-що загальні відомості про свою діяльність в 1906 і 1907 році. Працював комітет в 6 повітах самарської губернії, мав свої столови для голодаючих, „молочні“ і яслі-приюті для дітей.

Всіх голодаючих, що користувались допомогою Самарського комітету в столових, яслях та в „молочнях“ по всіх повітах було 30,922 душі, що мали 3,724,633 пайки. Крім того комітет давав запомогу голодаючим селянам такими жертвами: керасином (300 пудів) сахаром, (770 пуд. 22 хун.), чаєм (640 хунт.), макаронами (506 хунт.), сухарями (690 хунт.), згущеним молоком (24 пуд.), сухим овочем (50 ящиків), красним вином (2 ящ.), одежою, валянками й т. и. (всього коло 150 пуд.). В сей

*) Лист подаємо, скоротивши подробиці справоздання. Ред.

час комітет знову розпочинає свою діяльність, організує столові, а до того ще має подавати хатню трудову за допомогу (буде заведено ткацтво, плетіння постолів, хусток і т. и.).

Не маючи коштів на за допомогу голодаючим, самарський комітет вдається до всього російського громадянства з проханням допомогти йому у цій добрій ділі. Жертви приймаються по такій адресі: Г. Самара, Торгово-Промышленный Банк, Казначей Комитета, Общественной Помощи Голодающим, А. Я. Гусеву.

Председатель комитета

М. М. Гран.

Лист через редакцію.

Від студентської Української громади в Москві.

Ми глибоко зворушені тією втратою, що понесла українська наука та українське суспільство через смерть Володимира Боніфатовича Антоновича. Ми висловлюємо своє щире співчуття родині його, усім тим, хто працював з ним, усім тим інституціям, що лічили Володимира Боніфатовича в рядах своїх робітників. Щоб оцінювати ті втрати, що понесло українське громадянство од смерті Володимира Боніфатовича, треба тільки пробігти сторінки нашої громадської історії. На протяжні багатьох літ лихоліття, в ті часи, коли наша наука, наше слово, наша думка була в тяжких кайданах, без змоги на життя, без надій на будучину, Володимир Боніфатович був один з тих не багатьох, що переховували любов до рідного в своєму серцеві, що посували вперед нашу науку. І от тепер, саме тоді, коли ця наука побачила зорю свого життя, коли вона розпрямила крила і сміліше зірнула в горизонти будучини своєї, будучини рідної України,—те серце, що пестило її, що віддало їй усю свою кров, всі свої сили, перестало жити...

Наука втратила одного з найкращих синів своїх, і всі, кому дорога ця наука, мусять з повним глибокою туги серцем прийти до труни небіжчика, але не з сумом, а з надією, бо на праці таких робітників, як він, немов на родючій ниві, виростуть нові сини науки, нові її працівники. Серце великих умірає, щоб дати життя тисячам таких сердець!

Комітет Української Студентської Громади в Москві.

Листування редакції.

А. Г. З поезій В. Соловйова—не піде. Перекладів нам не бажано (хіба-б були вже дуже видатні). Віршем владає добре.

В Дорпат. Відповісти листами не було часу, ні особливої причини. Вірші „З нов. роком“ і інші до друку були нездатні. Дописі друкуємо з охотою.

Харків. Вірш „Війна“ не піде: 2-а частина не вдалась, та й з цензурного погляду не певна.

Г. Горі. З—ко. Вірші Ваші зовсім не вдали.

Київ. Д. В. „Весняна Мелодія“—не здатна до друку.

М. С. Вірш „Ах, не пишть“—не до ладу, не піде.

Полтава. Вео. Прислане до друку не здатне.

Київ. Грицькові Ч. Вірші „Слава України“ сподобались, але кінець небезпечний.

В Ж. І-у С-ку, Вірші до друку не можливі. Зміст цікавий; піде яко звістка.

К-ву. „Горілочка“ вже раз у нас була. По змісту це для нас не придатне,—хутній підійде до гумористичної часописи. Коли хочете, передамо.

Б—на. Д—му. „Куми“ не підуть, нам не сподобались. Занадто се оповідання анегдотичне.

Повідомлення.

При сьому, 12-му, числі „Рідного Краю“ посилається всім передплатникам 3-тє число „Молодої України“ (за Березень).

З сим 12 числом Рідного Краю кінчиться висилка часописі тим, хто прислав 1 карб. Хто бажає одержувати Рідний Край далі,—має ласкаво прислати дальшу плату.

Редакторка-видавниця О. Косач (Олена Пчілка).

О П О В І С Т К И.

Вийшла з друку нова книжка:

„С Н И В І Р И“

Поезії М. Шаповала.

144 стр., ціна 75 копійок.

НОВА КНИЖКА:

ТАТОВІ КАЗОЧКИ.

Як бабуся розказували.

Записав Юхим Сьомченко Грибинюк.

Ціна 25 коп. Книгарня звиклий/о.

Если Вы ожидаете или желаете получить от своих родственников „Шифскарты“, то пишите Вашим родственникам, чтобы они обратились лично или письменно исключительно к фирме:

C. V. Richard & Co. 31/33 Broadway, New-York.

у которой они получают вѣрные настоящіе шифскарты для проезда прямымъ сообщеніемъ на устроенныхъ по новейшей системѣ скорыхъ пароходахъ „Добровольнаго Флота“ изъ Либавы въ Америку. Генеральные представители въ Либавѣ: „Кни, Фальк и Ко.“ отвѣчаютъ на всякія запросы охотно, подробно и бесплатно.

Съ совершеннымъ почтеніемъ **Ш. Шуръ, Либава.**

ОТКРЫТА ПОДПИСКА

на 1908 г.

на сельско-хозяйственный журналъ для крестьянъ

„ХЛѢБОРОБЪ“

издаваемый Харьковскимъ Обществомъ Сельскаго Хозяйства.

Главная цѣль журнала — популяризація сельско-хозяйственныхъ знаній въ массахъ населенія. Журналъ будетъ разчитанъ на интересы и пониманіе крестьянъ и будетъ выходить книжками въ 32 стр. 2 раза въ мѣсяцъ съ рисунками и иллюстраціями по слѣдующей программѣ:

- 1) Передовыя статьи по экономическимъ вопросамъ деревни.
- 2) Руководящія статьи по всѣмъ отраслямъ сельскаго хозяйства и сельско-хозяйственной промышленности.
- 3) Корреспонденція.
- 4) Дѣятельность мелкихъ сельско-хозяйственныхъ обществъ, товариществъ и т. п. и земства.
- 5) Вопросы и отвѣты.
- 6) Библиографія.
- 7) Хроника.
- 8) Правительственныя распоряженія.
- 9) Справочный отдѣлъ.
- 10) Объявленія.

Подписная цѣна: за годъ — 1 р. 50 к., за 4 мѣсяца — 50 коп., за 1 мѣсяцъ — 15 коп. Деньги можно высылать почтовыми марками.

Адресъ редакцій: Харьковъ, Плетневскій пер., № 2.

Редакторъ агрономъ С. М. Кузнецовъ.

НОВА КНИЖКА

Всесвітньої бібліотеки.

Г. Гейне:

КНИГА ЛЕ-ГРАН

переклад О. Черняхівського. Київ, ціна 35 к. Продається в „Українській книгарні“.

3-й годъ изданія. Открыта подп. на 1908 г. 3-й годъ изданія.

на профессиональный и общественно-политический

НАРОДНЫЙ УЧИТЕЛЬ

Журналъ выходитъ 20 разъ въ году

при участіи извѣстныхъ дѣятелей по народному образованію.

Особое вниманіе обращено на отдѣлъ учительскихъ корреспонденцій — сообщенія съ мѣстъ.

подписная цѣна БЕЗЪ ПРИЛОЖЕНІЙ

ДВА РУБЛЯ въ годъ съ пересылкой ДВА РУБЛЯ

Допускается РАЗСРОЧКА по полугодіямъ, т. е. по 1 руб.

Лица, желающія получить приложенія, уплачивають

2 р. 50 коп. (разсрочка: 1 р. 50 к. при подпискѣ и

1 р. за 2-ое полугодіе).

Въ 1908 г. будутъ даны ТРИ ПРИЛОЖЕНІЯ

1 Календарь — Справочникъ — „Народный Учитель“ на 1908-09 учеб. г. записная книжка 256 стр. изъ нихъ 172 стр. текста.

2. Уставы учительскихъ организацій и просвѣтительныхъ обществъ.

3. Шесть портретовъ знаменитыхъ педагоговъ

Адресъ редакцій: Кшииневъ, редакція журнала „Народный Учитель“.

Открыта подписка на 1908 годъ

на еженедѣльный сельскохозяйственный журналъ

ХУТОРЯНИНЪ

ОРГАНЪ ПОЛТАВСКАГО ОБЩЕСТВА СЕЛЬСКАГО ХОЗЯЙСТВА.

Цѣна 2 р. въ годъ, на полгода 1 р.

ГОДЪ ИЗДАНІЯ ТРИНАДЦАТЫЙ.

Подписчикамъ, по примѣру прежнихъ лѣтъ, будутъ высланы

Бесплатныя приложенія:

сѣмена и книги: „ПОРАДЫ по ХЛИБОРОБСТВУ“, Жито та пшениця, В. Демьянка, и „ВЕТЕРИНАРНІ ПОРАДИ“ КОРОЛЬОВА. Книжка перша.

«Хуторянинъ» допущенъ въ бесплатныя бібліотеки-читальни и бібліотеки сельско-хозяйственныхъ учебныхъ заведеній Г. У. 3 и 3.

Подписка принимается: въ г. Полтавѣ — въ конторѣ редакціи „Хуторянина“, при Полтавскомъ обществѣ сельскаго хозяйства.

Открыта подписка на 1908 годъ (XV г. изд.)

Нужды Деревни

независимый,
прогрессивный,
беспартійный,
сельскохозяйств.
журналъ

(БЫВШІЙ
ХОЗЯИНЪ)

Подъ редакціей
А. П. Мертваго.

„Нужды Деревни“ САМЫЙ КРУПНЫЙ русскій сельскохозяйств. журналъ. Несмотря на низкую цѣну онъ даетъ наибольшее количество матеріала для чтенія. Кромѣ обычныхъ статей по всѣмъ отраслямъ сельскаго хозяйства, въ журналѣ помѣщаются еще: передовыя статьи, статьи по общественнымъ вопр., хроника обществ. жизни и кооперации въ деревнѣ, фельетонъ—на темы деревенской жизни у насъ и за границей,—и, какъ у всѣхъ, отвѣты на вопросы (беспл.), для чего кромѣ профессоровъ, технологовъ и др. специалистовъ, приглашены также юристы.

За 15 лѣтъ въ журналѣ участвовали почти ВСѢ извѣстные сел.-хоз. писатели. Въ журналѣ печатается **Обновленная Земля**. Сказаніе о побѣдахъ соврем. раба отеч. подъ знам. Оказаніе о побѣдахъ соврем. раба отеч. подъ знам. **В. Гарвуда.** Сокращенный переводъ проф. **К. А. Тимирязева**.

Годовые под- 50 №№ журнала получать 25 КНИЖЕКъ
писки кромѣ въ 1908 г. слѣдующія „Библиотеки Хозяина“.

Что такое интенсивное хозяйство. Что такое экстенсивное хозяйство. Стѣны и стѣлки. Какіе бываютъ плуги. Торфъ какъ удобрение. Извѣсть и мергель. Какъ устраивать полевые опыты. Какъ хозяйствовать въ лѣсу. Культурная овца. Разведение утокъ и гусей. Первоначальная помощь скоту при заболѣваніяхъ. За чѣмъ выводить новыя сорта сельскохозяйственныхъ растений.

Что читать хозяину? Какъ устроить сел.-хоз. общество. Какъ вести дѣла кредитнаго т-ва. Дешевый кирпичный домъ. Какъ устроить хорошую печь. Выборъ улья. Парникъ. Перепрививка негодныхъ плодовыхъ деревьевъ хорошими сортами. Что дѣлать съ урожаемъ сада. Вишневый садъ. Земляника. Сохраненіе и заготовка рыбы. Кормовые буряки, морковь, брюква.

ПОДПИСНАЯ ЦѢНА 4 р. 1/2 года 2 р. безъ книж. разсроч-
съ прилож. 25 книж. 4 р. 1/2 года 2 р. въ годъ. 3 р. ка отъ 1 р.

Требуйте подробную иллюстрированную программу.

Адресъ конторы и редак.: Москва, Тверская 48, у Страстного монастыря

РІДНИЙ КРАЙ

часопись тижнева,—літературна й громадська,
з місячним додатком

„МОЛОДА УКРАЇНА“.

Виходить в Києві, під редакцією О. Носач. (Олени Пчілка).

ЦІНА: на рік—4 кар., на півроку—2 кар., на 3 місяця—1 кар.

„МОЛОДА УКРАЇНА“ окреме—2 кар. на рік.

За гравію: на рік з додатком „Молода Україна“—6 карб.; на півроку—3 карб.

Рідний край без Молодої України—3 карб. на рік; на півроку—1 карб. 60 коп. на чверть року—85 оп.

Адреса Реданції й контори: Київ, Благовіщенська, № 97.

Вийшло в світ 1-е повне видання
поезій

М. П. СТАРИЦЬКОГО.

Ціна 2 карб.

Всі гроші, виручені від продажу цієї книжки, підуть на збудування пам'ятника на могилі М. П. Старицького.

Открыта подписка

3-й годъ изданія. На 1908 г.

на ежедневную политическую, литературную и военную газету

„ЮЖНАЯ ЗАРЯ“

ВЪ ЕКАТЕРИНОСЛАВѢ СЪ ДОСТАВКОЙ:

12 м.	6 м.	3 м.	1 м.
6 р.	3 50	2 р.	70 к.

ИНОГОРОДНИМЪ СЪ ПЕРЕСЫЛКОЙ:

7 р.	4 р.	2 50	90 к.
------	------	------	-------

ЗА ГРАНИЦАМИ:

12 р.	7 р.	4 р.	1 50
-------	------	------	------

Учителямъ народныхъ школъ 25% уступ

Подписка считается съ 1-го числа каждого мѣсяца. Подписка и объявленія принимаются въ конторѣ „Южная Заря“ (Проспектъ, д. Ильева, около Яковлевскаго сквера). Контора открыта отъ 9—5 ч. веч. а по воскресеньямъ отъ 9—1 дня.

Редакторъ А. Я. Ефимовичъ Издатель П. Г. Гезе

Открыта подписка

на 1908 годъ

— НА —

„ПОЛТАВСКИЙ ГОЛОСЪ“.

УСЛОВІЯ ПОДПИСКИ:

на 12 мѣс. 6 р., 11—5 р. 70 к., 10—5 р. 40 коп., 8—4 р. 60 к., 7—4 р. 20 к., 6—3 р. 60 к., 5—3 р., 4—2 р. 40 к., 3—1 р. 80 к., 2—1 р. 20 к. на одинъ мѣсяць 60 коп.

Київ, електрична друкарня **К. Н. Милевського** і **К. В. Владимірська** ул., 31.